

Intervju

Slavica Jakelić

Razgovor s profesoricom religijskih studija u Americi

Razgovarao ROBERT BAJRUŠI

Katolička crkva u Hrvatskoj sve je sličnija američkoj. Jos nisu potpuno prihvatile duh pastoralne otvorenosti pape Franje

Nema dvojbe da ono što Trump i njegova administracija rade, na najgori način osjećaju marginalizirane društvene grupe umirovljenici, imigranti i LGBTQ skupine

Svi veliki američki gradovi imaju određenu sličnost u tome da su otvoreni prema različitostima, da u svima njima, od Bostona i Indianapolis do Chicaga i Los Angelesa, žive ljudi koji su sa sobom donijeli različite kulture, religije, nacionalnosti. Kao imigranti, taj dio američkog života mi je uvijek bio poseban i u nje-

mu sam se uvijek osjećala dobrodošla. I nadam se da će taj ideal američkog pluralizma preživjeti, da ćemo ga uspjati sačuvati - kazat će Slavica Jakelić, profesorica religijskih studija i društvene teorije na Honors Collegeu pri Sveučilištu Valparaiso u Indiani. Ova Splićanka je najprije diplomirala sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i nakon toga se preselila u SAD, gdje je magistrirala teološke studije te doktorirala sociologiju religije na Sveučilištu u Bostonu. U bogatoj akademskoj karijeri predavala je na dodiplomskim i poslijediplomskim studijima niza američkih sveučilišta, te po Europi, od Slovenije i Srbije do Austrije i Italije, a nedavno je u Hrvatskoj u izdanju TIM Pressa objavljena njezina knjiga "I sloboda i pripadanje". Slavica Jakelić je u razgovoru za Magazin pričala o Trumpovoj pobjedi i utjecaju evangeoskih kršćana na politiku u SAD-u, ali i katoličanstvu među Hrvatima i papi Franji.

Na jednoj strani, svjedočimo sekularizaciji, a na drugoj, religija je sveprisutna, čak i u zapadnim državama, posebno u kulturnim ratovima. Kako to objašnjavate?

- Ovo što opisujete zvuči kao paradoks, ali taj dojam nestaje kad religiju razmatramo ne samo kao pitanje teologije nego i kao društveni fenomen. Religije ne postoje u vakuumu, nego su ukorijenjene u konkretnim prilikama, kulturama, povijestima i jezicima. Stoga možete imati Dance koji se smatraju nereligioznima i ne idu u luteransku dansku crkvu, ali joj plaćaju porez i zele u njoj krstiti dijete, ili imate političarku kao što je Marine Le Pen koja je posvećena zaštiti francuske sekularne tradicije, ali se ne libi pozivati na kršćanstvo kao centralni dio francuske kulture. Jednostavnije govoreći, na pitanje kako to da religioznost i sekularnost postoje istovremeno, odgovaram: A zašto ne bi? Religijsko-sekularne solidarnosti nisu paradoks, nego društvena realnost te, prema mom mišljenju, i nužnost ako želimo stvoriti bolja društva.

Osobno mi je jedna od najzabavnijih crtica u vašoj knjizi ona u kojoj citirate Georgea W. Busha, kada kaže da je Isus njegov "najomiljeniji filozof". U Europi bi takav političar bio ismijan, a u SAD-u je postao predsjednik. Zar se doista toliko razlikujemo?

- Tekst u kojem spominjem Busha napisan je prije dvadeset godina kad mi je, kao i vama, ovaj kontrast između religijske Ame-

rike i sekularne Zapadne Europe bio nov i zanimljiv. Po dolasku u SAD bila sam iznenađena susretima s predstavnicima kršćanskih grupa koji su na ulicama preko razglaša širili svoje vjerske ideje i dijelili religijsku literaturu. Kada sam došla u dio Amerike Bible Belt, prvi put sam vidjela dijelove zemlje gdje je najmanji kvart ima svoju vlastitu crkvu, a gotovo svaka crkva predstavlja drugu kršćansku denominaciju. Sociolozi su zbog ovog dugo tvrdili da su upravo religijski pluralizam i kompeticija Ameriku učinili toliko religioznom te stoga iznimkom među modernim sekulariziranim društvima, ali u posljednjih dvadesetak godina porastao je broj Amerikanaca koji se identifikiraju kao ateisti i agnostici, ili se deklariraju kao "duhovni", no odbijaju biti članovi religijskih zajednica. Ove grupe danas čine gotovo trećinu američkog društva. Dok neki moji kolege očekuju da ove grupacije više neće rasti, ja mislim da bismo takvim prognozama trebali pristupati oprezno jer smo u prošlosti puno puta pogriješili. Primjerice, sociolozi su više od stotinu godina nagovještavali da će religija ili slabjeti ili nestati, a vi ste već na početku našeg razgovora ispravno primijetili da se svijet čini religioznijim nego ikada.

Moram vas pitati, kako je živjeti u Trumpovoj Americi?

- Mogla bih dugo pričati o tome kako se odluke Trumpove administracije već osjećaju u svijetu koji je meni najbliži. Naime, na sveučilištima je već počelo uskraćivanje javnog novca radi kontrole istraživanja i slobode govora na tamošnjim kampusima. Stvari su tim teže jer je američko visoko školstvo već dugo u krizi i godinama zdesna i sljeva dolaze pokušaji ograničavanja akademskih sloboda, a sveučilišta su izgubila identitet i jasnoću svoje misije unutar američkog društva. Ali ako vam je svrha diktiranja tržišnim vrijednostima stalnog rasta, a to je najčešće tako u američkom visokom školstvu, onda je jasno da će suprotstavljanje pritiscima Trumpove administracije biti puno teže. Osim toga, Trumpove radikalne i društvene odluke već pogađaju i kulture američke institucije, od pravnih do vojnih i medicinskih. Međutim, nema dvojbe da ono što Trump i njegova administracija rade, na najgori način osjećaju marginalizirane društvene grupe kao što su umirovljenici, imigranti i LGBTQ skupine. Također, dio populacije koji je velik, a ne i kao posljedica društvenih okolnosti, ekonomskog porijekla ili sreće. Joe Biden je svojom ekonomskom politikom pokušao nešto promijeniti u odnosu na desetljeća dominacije tržišne lo-

gike, ali i u odnosu na narativ o osobnom uspjehu, pa je postao prvi američki predsjednik u povijesti koji je javno podržao štrajkove sindikata. Tragedija je da je dio radnika glasao za Trumpa, kome radnici i njihove bitke nisu niti točka dnevnog reda, a baš oni već osjećaju posljedice Trumpove politike, a osjećat će još više u budućnosti. Treba dodati da na posljednjim izborima, za razliku od onih 2016. godine, radnici koji su glasali za Trumpa nisu bili samo bijelci nego i Afroamerikanci i Latinoamerikanci. Stoga, i ako rasni odnosi u Americi mogu dijelom objasniti Trumpovu pobjedu, nisu jedina varijabla koja je to omogućila.

S obzirom na sve njegove laži, zašto su ljudi glasali za njega, posebno kršćanski vjernici, od evangeoskih kršćana do bijelaca katolika?

- Ako se usredotočimo na neistine koje je Trump izrekao kad se radi o njegovu privatnom životu, ili na činjenicu da se radi o čovjeku koji ima petero djece s tri supruge kojima nije bio vjeran, onda je potpuno opravdano pitati kako su za takvu osobu mogli glasati evangeoski kršćani koji toliko ističu seksualni moral, ali i svi drugi kršćani koji se bore za obiteljske vrijednosti. Prije dvadesetak godina, kada sam se s evangeoskim kršćanima susrela u projektima na kojima sam radila s Jamesom Hunterom, sociologom koji se proslavio analizama ovih grupa te uvođenjem pojma "kulturnih ratova", tada sam na njih gledala kao na kontrakulturne grupe koje s margina društva nastoje uvesti etička pitanja u javni i politički diskurs. Budući da na izborima u SAD-u 2016. godine većina evangeoskih kršćana nije odmah prihvatila Trumpa, nego je to učinila tek kad je pobijedio druge republikanske kandidate, pojavilo se objašnjenje da su oni na koncu glasali za Trumpa zbog lojalnosti republikanskoj stranci. Naime, već neko vrijeme ozbiljni komentatori ukazuju na to da ideologije i stranke imaju veću važnost od religijskih uvjerenja američkih glasača. No iz perspektive ovih posljednjih izbora, i promatrajući apsolutnu potporu koju je jedan važni dio evangeoskih lidera u Americi dao Trumpu unatoč njegovu moralnom habitusu, mislim da treba dodati još jedno objašnjenje: današnji evangeoski kršćani nisu više kontrakulturna, nego dominantna kulturna grupa kojoj je glavna preokupacija društvena dominacija, a ne etika. Ona slika gdje se religijski lideri mole iznad Trumpa u Bijeloj kući govori sve o današnjem mjestu i utjecaju kršćana, osobito evangeoskih kršćana, u centru moći američkog društva.

AMERIČKI BISKUPI NISU BILI NI PRIBLIŽNO TOLIKO OŠTRI U OSUDI NEHUMANOG TRETMANA IMIGRANATA, KOLIKO U OSUDI BIDENA ZBOG NJEGOVE PODRŠKE ZA LEGALNOST ABORTUSA

U čemu je snaga evangeoskih kršćana?

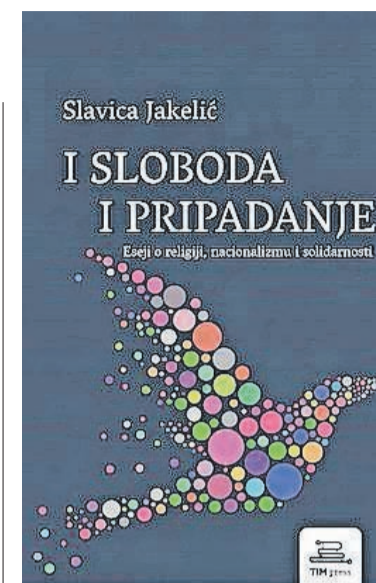
- U prilagodbi na šire društvene okolnosti. To sam dijelom sugerirala kada govorim o svojim uvidima o evangeoskim kršćanima u smislu promjene utjecaja u američkom društvu u posljednjih dvadesetak godina. Ali ta prilagodljivost i penjanje prema centrima moći su dijelom i problem, kako za spomenute grupe tako i općenito za američko kršćanstvo. Jer jedan od razloga za napuštanje religije i religijskih institucija u posljednjih dvadeset godina jest reakcija mladih Amerikanaca na, moglo bi se nazvati, "kršćanski trijumfalizam" njihovih roditelja. Dodatno, unutar samih evangeoskih crkava rastu i one progresivne orijentacije koje su fokusirane na pitanja društvene pravde te na, između ostalog, pružanja pomoći imigrantima i izbjeglicama. Iz ovog svega proizlaze barem dvije pouke. Prvo, što su crkve bliže državi, to te crkve više gube kredibilitet i autoritet utemeljen na teološkim i etičkim vrijednostima. Više moći ne znači više utjecaja u društvu. Drugo, što su religijske zajednice manje kontrakulturne i više prisutne u mainstreamu društva, to se iznutra snažnije pluraliziraju.

Izgleda da mnogi vjernici ne slušaju svoje pastire. Recimo, američki biskupi su kritizirali Trumpovo protjerivanje migranata, pa ih je JD Vance napao da zarađuju na brizi o došljacima, ali većina katolika razmišlja poput njega.

- Potrebno je napraviti distinkciju: "neki" američki biskupi su snažno kritizirali protjerivanje imigranata i "jedan dio" američkih katolika podržava američkog potpredsjednika JD-ja Vancea, nedavno preobraćenika na katolicizam, i njegov stav prema imigrantima. Podsjetit ću da, u službenoj reakciji, Američka biskupska konferencija nije bila ni približno toliko oštra u osudi nehumanog tretmana imigranata Trumpove administracije koliko je to bila, primjerice, u osudi Bidena kad se radilo o njegovoj podršci za legalnost abortusa. A da je bila potrebna jednaka oštrina biskupa i u odnosu na Vancea i u odnosu na Bidena, jasno je svakome tko zna da je u oba slučaja centralno pitanje zapravo katoličko shvaćanje o neupitnosti dostojanstva svake ljudske osobe. A opet, jedan niz američkih biskupa, uključujući kardinala Blaisea Cupicha iz Chicaga, reagirao je iznimno oštro na način na koji Trumpova administracija tretira imigrante. Cupich te kardinal Joseph Tobin iz Newarka svoj protest izražavaju s nekim drugim članovima Američke biskupske konferencije tako što će devet dana voditi korizmnu molitvu upravo za migrante i izbjeglice.

U Bostonu ste magistrali i doktorirali, živite u Chicagu, a predajete u Indiani. Koliko se razlikuju ti dijelovi Amerike?

- Živjela sam također blizu Bible Belta (Biblijskog pojasa) u Virginiji, dok sam bila na velikom sekularnom Jeffersonovom sveučilištu. Dijelovi SAD-a u kojima sam živjela i radila su jako različiti. Na primjer, ako u New Yorku, odakle je moj suprug, nailazite na ljude koji će biti direktni

JE LI POKLIČ BOG I HRVATI KRŠĆANSKI? AKO JE KRŠĆANSTVO UNIVERZALNA RELIGIJA, BILO KOJI IZRAZ ILI POKLIČ KOJI BOGA PRISVAJA ZA BILO KOJI NAROD NE MOŽE BITI KRŠĆANSKI

i neće oklijevati reći ono što misle, u Virginiji i Bostonu naići će te na rezerviranu ljubaznost, a u Chicagu na široko nasmijesene, prijateljske ljude. No rekla bih da svi veliki američki gradovi imaju određenu sličnost u tome da su otvoreni prema različitostima, i da od Bostona i Indianapolis do Chicaga i Los Angelesa, u svima žive ljudi koji su sa sobom donijeli različite kulture, religije ili nacionalnosti. Kao imigranti, taj dio američkog života mi je uvijek bio poseban i u njemu sam se osjećala dobrodošla. Nadam se da će taj ideal američkog pluralizma preživjeti i da ćemo ga uspjati sačuvati.

Je li poklič "Bog i Hrvati" stvarno kršćanski?

- Brojni kršćanski teolozi bi vjerojatno bezuvjetno rekli da nije. Iz kršćanske perspektive, izraz "stvarno kršćanstvo", koji vi koristite, odmah bi ih uputio na pitanje o biti kršćanstva. To je za mnoge shvaćanje da u kršćanstvu više nema, kako to kaže apostol Pavao, podjela po spolu, naciji, kulturi, nego su svi jedno u Isusu Kristu. A ako je kršćanstvo univerzalna religija, bilo koji izraz ili poklič koji Boga prisva-ja za bilo koji narod ne može biti kršćanski. No kao sociologinja, kršćanstvo prepoznajem i analiziram kao i svaku drugu religiju, a to znači kao pitanje teologije, doktrine i liturgije, ali i kao pitanje identiteta. Razumije se da mi se nije teško složiti da je problematičan bilo kakav poklič koji je korišten kao opravdanje suko- ba i isključivanja. Istovremeno, ono što želim promicati kroz svoje knjige, uključujući i ovu prvu na hrvatskom jeziku, jesu dvije ideje. Prvo, i univerzalne ideje kršćanstva, a ne samo prisvajanje i partikuliziranje kršćanstva kao u ovom pokliću "Bog i Hrvati", mogu biti korištene za isključivanje i dehumanizaciju. Dovoljno je pogledati kolonijalna osvajanja u Latinskoj Americi, u kojima su upravo svećenici iz zapadnoeuropskih naroda u ime univerzalnih ideja kršćanstva negirali humanost onima koji nisu

bili kršćani. Drugi argument koji oblikuje velik dio knjige "I sloboda i pripadanje" je to da identitetske religije, poput one koju se implicira u pokliću koji spominjete, mogu biti i isključive i netolerantne, ali to nije nužno. Na temelju mojih analiza različitih, kako ih ja zovem, kolektivističkih kršćanstava na europskim periferijama - od Poljske i Irske do Bosne, Hrvatske i Grčke - pokazujem da identitetska kršćanstva imaju i ideale i prakse koji mogu omogućiti duboki pluralizam, što znači da identitetske religije mogu biti otvorene, pa čak i nužne, za načela građanskog društva. Jednostavno govoreći, osjećaj pripadanja nacionalnoj i religijskoj grupi može osnažiti a da ne negira solidarnost s drugima, jer što smo sigurniji u vlastitom identitetu, to možemo biti otvoreniji prema drugima. Da parafraziram ideju sjajnog njemačko-američkog društvenog teoretičara Hansa Joasa: "Religije ne rade ništa same od sebe, one o- nake kakvima ih mi ljudi, njihovi predstavnici, učinimo."

Iz američke perspektive, kako biste opisali Katoličku crkvu u Hrvatskoj?

- Kao sve sličniju američkoj. Unatoč svim velikim povijesnim različitostima, i naša i američka službena crkva još nije potpuno prihvatila duh pastoralne otvorenosti pape Franje. A katolički vjernici u Hrvatskoj su, baš kao u Americi, sve različiti. Iako, naravno, govorimo o jednoj univerzalnoj Crkvi, što više hrvatsku i američku crkvu promatram i uspoređujem, to ih sve više vidim kao iznutra pluralne.

*** Papa Franjo je umirovio skoro sve biskupe koji su bili u HBK i imenovao je nove. Je li to dovelo do nekih suštinskih promjena ili su one samo kadrovske?**

- Institucionalne, pa možda i kulturalne implikacije ovih promjena osjećat ćemo u vremenu što dolazi. Neke od njih se, bar u američkoj Katoličkoj crkvi, vide već sada kroz djelovanje kardinala na pitanje o biti kršćanstva. To je za mnoge shvaćanje da u kršćanstvu više nema, kako to kaže apostol Pavao, podjela po spolu, naciji, kulturi, nego su svi jedno u Isusu Kristu. A ako je kršćanstvo univerzalna religija, bilo koji izraz ili poklič koji Boga prisva-ja za bilo koji narod ne može biti kršćanski. No kao sociologinja, kršćanstvo prepoznajem i analiziram kao i svaku drugu religiju, a to znači kao pitanje teologije, doktrine i liturgije, ali i kao pitanje identiteta. Razumije se da mi se nije teško složiti da je problematičan bilo kakav poklič koji je korišten kao opravdanje suko- ba i isključivanja. Istovremeno, ono što želim promicati kroz svoje knjige, uključujući i ovu prvu na hrvatskom jeziku, jesu dvije ideje. Prvo, i univerzalne ideje kršćanstva, a ne samo prisvajanje i partikuliziranje kršćanstva kao u ovom pokliću "Bog i Hrvati", mogu biti korištene za isključivanje i dehumanizaciju. Dovoljno je pogledati kolonijalna osvajanja u Latinskoj Americi, u kojima su upravo svećenici iz zapadnoeuropskih naroda u ime univerzalnih ideja kršćanstva negirali humanost onima koji nisu

Kakve promjene očekujete od Katoličke crkve nakon Franje?

- Ovaj četvrtak, 13. ožujka, točno je 12 godina od izbora pape Franje. Kako zbog toga tako i zato što je on još uvijek s nama, čini mi se važnim razgovor ne za vršiti predviđanjem što će biti nakon Franje, nego osvrtno na ono što je on donio. Vi ističete da je zamijenio biskupe i kardinala, što će vjerojatno imati implikacije na duže staze. Neki drugi komentatori posebno ističu duh sinodalnosti koji je Papa posebno naglašavao. Meni se pak čini najvažnije da je papa Franjo pažnju Crkve stalno preusmjeravao prema onima koji su marginalizirani. Okretati instituciju koja ima toliku moć poput Katoličke crkve, i tolike resurse, prema onima koji su najslabiji i za- boravljeni, mislim da nema važnijeg projekta. □